רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, עַל זֶה וְעַל זֶה נֶחְלְקוּ (כו').
מקשה הגמרא: רַבִּי עֲקִיבָא הַיְינוּ תַּנָּא קַמָּא – מדברי המשנה נראה שרבי עקיבא שאמר שבית שמאי ובית הלל נחלקו בין במבוי שרוחבו פחות מארבע אמות, ובין במבוי שרוחבו יותר מארבע אמות, חולק על תנא קמא, ולכאורה, הרי גם תנא קמא לא חילק בין מבוי צר למבוי רחב, אלא הביא את מחלוקת בית שמאי ובית הלל בסתם, ונראה שלדעתו נחלקו בין בזה ובין בזה, ואם כן במה נחלקו רבי עקיבא ותנא קמא.
מתרצת הגמרא: אִיכָּא בֵּינַייְהוּ – יש הבדל בין השיטות של תנא קמא ורבי עקיבא בענין דינו דְּרַב אַחְלַי וְאִיתֵימָא [–ויש אומרים שאמר זאת] רַב יְחִיאֵל, שאמר (לעיל יב.) שמבוי שרוחבו פחות מארבעה טפחים אינו צריך לחי או קורה, אלא מותר לטלטל בו בלא שום תיקון. ואחד מהתנאים סובר כרב אחלי [או רב יחיאל], ולדעתו בית שמאי ובית הלל נחלקו רק במבוי שרוחבו מארבעה טפחים ולמעלה, אבל במבוי שרוחבו פחות מארבעה טפחים לדעת כולם אינו צריך שום תיקון. ואחד מהתנאים אינו סובר כרב אחלי [או רב יחיאל], ולדעתו בית שמאי ובית הלל נחלקו גם במבוי שרוחבו פחות מארבעה טפחים. וְלֹא מְסַיְּימִי – אין הדבר ניכר מדברי התנאים, מי מהם סובר כרב אחלי [או רב יחיאל], ומי מהם אינו סובר כרב אחלי [או רב יחיאל].
הגמרא מביאה ברייתא המבארת את דעת רבי ישמעאל ואותו תלמיד: תַּנְיָא בברייתא, אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, לֹא אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דָּבָר זֶה – ודאי שרבי ישמעאל לא אמר דבר זה, שבית שמאי ובית הלל לא נחלקו במבוי שרוחבו פחות מארבע אמות, שהרי מוחזק אני ברבי ישמעאל שהוא חכם, וודאי שמעולם לא אמר כן, אֶלָּא אוֹתוֹ תַּלְמִיד אָמַר דָּבָר זֶה, וַהֲלָכָה כְּאוֹתוֹ תַּלְמִיד.
מקשה הגמרא: הָא גּוּפָהּ קַשְׁיָא – ברייתא זו מצד עצמה קשה היא, מתחילה אָמְרָה שלֹא אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דָּבָר זֶה, אֶלָּמָא לֵית הֲלָכְתָא כְּוָותֵיהּ – ומשמע שאין הלכה כדברי התנא שאמר כן, וְתָדַר [–וחזרת] וְאָמְרַתְּ הֲלָכָה כְּאוֹתוֹ תַּלְמִיד, ואם כן סוף הברייתא סותר לתחילתה.
מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, לֹא אֲמָרָהּ רַבִּי עֲקִיבָא לברייתא זו שהלכה כאותו תלמיד, אֶלָּא כדי לְחַדֵּד בָּהּ את הַתַּלְמִידִים, שישימו לבם לתורה, ויאמרו פלפול מלבם, ויאמרו הלכות משמם, ויפסקו הלכה כמותם, ולפיכך שבחו בפני התלמידים ואמר שהלכה כמותו.
רב נחמן בר יצחק גרס גירסא אחרת בדברי הברייתא: וְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, נִרְאִין אֵיתְמַר – רבי עקיבא לא אמר שהלכה כאותו תלמיד, אלא רק אמר שנראין דברי אותו תלמיד.
שנינו במשנתנו, משום רבי ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני רבי עקיבא וכו', הגמרא מבארת מי הוא אותו תלמיד: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא לשון כעין זו השנויה במשנתנו, שִׁמְשׁוֹם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמַר תַּלְמִיד אֶחָד לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא – שתלמיד אומר לפני רבי עקיבא דבר ששמע מרבי ישמעאל, אֵינוֹ – אין תלמיד זה אֶלָּא רַבִּי מֵאִיר, שֶׁשִּׁמֵּשׁ אֶת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְאֶת רַבִּי עֲקִיבָא – שלמד גם אצל רבי ישמעאל וגם אצל רבי עקיבא. ומניין שרבי מאיר שימש את שניהם, דְּתַנְיָא – ששנינו בברייתא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר, כְּשֶׁהָיִיתִי לומד אֵצֶל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, הָיִיתִי מֵטִיל קַנְקַנְתּוֹם – מין צבע שחור לְתוֹךְ הַדְיוֹ, שהייתי כותב בו ספרי תורה תפילין ומזוזות, וְלֹא אָמַר לִי רבי ישמעאל דָּבָר לאסור. וּכְשֶׁבָּאתִי ללמוד אֵצֶל רַבִּי עֲקִיבָא, אֲמָרָהּ עָלַי – אסר לי להטיל קנקנתום לתוך הדיו. ומברייתא זו אנו למדים שרבי מאיר למד גם אצל רבי ישמעאל וגם אצל רבי עקיבא.
הגמרא מקשה על ברייתא זו מברייתא אחרת. מקשה הגמרא: אֵינִי – וכי כך היה מעשה, וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר [–בשם] שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם [–בשמו של] רַבִּי מֵאִיר, כְּשֶׁהָיִיתִי לומֵד אֵצֶל רַבִּי עֲקִיבָא, הָיִיתִי מֵטִיל קַנְקַנְתּוֹם לְתוֹךְ הַדְיוֹ וְלֹא אָמַר לִי דָּבָר, וּכְשֶׁבָּאתִי אחר כן ללמוד אֵצֶל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אָמַר לִי, בְּנִי מַה מְּלַאכְתְּךָ, אָמַרְתִּי לוֹ לַבְלָר [–סופר] אֲנִי, אָמַר לִי, בְּנִי הֱוֵי זָהִיר לדקדק בְּמְלַאכְתְּךָ, שֶׁמְּלַאכְתְּךָ מְלֶאכֶת שָׁמַיִם הִיא – המלאכה שאתה עוסק בה מלאכת מצוה היא, ואם אינך מדקדק בה, שֶׁמָּא אַתָּה מְחַסֵּר אוֹת אַחַת אוֹ מְיַתֵּר אוֹת אַחַת – יכול אתה לטעות ולחסר אות אחת שצריכה להיכתב, או להוסיף אות אחת שאינה צריכה להיכתב, וְנִמְצֵאתָ מַחֲרִיב אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ. אָמַרְתִּי לוֹ, דָּבָר אֶחָד יֵשׁ לִי וְקַנְקַנְתּוֹם שְׁמוֹ שֶׁאֲנִי מֵטִיל לְתוֹךְ הַדְיוֹ. אָמַר לִי רבי ישמעאל, וְכִי מְטִילִין – וכי מותר להטיל את הקַּנְקַנְתּוֹם לְתוֹךְ הַדְיוֹ, וַהֲלֹא אָמְרָה תּוֹרָה בפרשת סוטה (במדבר ה כג), 'וְכָתַב אֶת הָאָלֹת הָאֵלֶּה הַכֹּהֵן בַּסֵּפֶר וּמָחָה אֶל מֵי הַמָּרִים', ויש לדרוש ממה שנאמר, 'וְכָתַב' ואחר כן 'וּמָחָה', שאין כשר למגילת סוטה, אלא בְּתָב שֶׁיָּכוֹל לִמָּחוֹת – שאפשר למוחקו, אבל כתב שאינו יכול למוחקו אינו כשר.
הגמרא מבררת את דברי הברייתא. שואלת הגמרא: מַאי קָאָמַר לֵיהּ – מה אמר לו רבי ישמעאל, וּמַאי קָא מְהַדַּר לֵיהּ – ומה השיב לו רבי מאיר. כלומר, וכי מה תשובה היא זו בדברי רבי מאיר שהוא מטיל קנקנתום לתוך הדיו לדברי רבי ישמעאל לכך שיש לו ליזהר בחסרות ויתרות. משיבה הגמרא: הָכִי קָאָמַר לֵיהּ – כך אמר לו רבי מאיר, לֹא מִיבַּעְיָא בַּחֲסֵירוֹת וִיתֵירוֹת [דְּלֹא טָעֵינָא] – אין אני צריך לומר, שאיני טועה ומחסר או מייתר אות, משום דְּכָקֵי אֲנָא – שאני בקי, אֶלָּא אֲפִילּוּ מֵיחַשׁ לְזִבּוּב – אלא אפילו לחשוש לזובב, נַמִי – גם אין לך לחשוש דְּיִלְמָא אָתֵי וְיָתֵיב אַתָּגֵיהּ דְּדָלֶ"ת – שמא יבוא זבוב וישב על הקצה העליון של האות דל"ת, וּמָחֵיק לֵיהּ – ויקח בעמידתו על הדל"ת את הדיו וימחק מעט מן האות, וּמַשְׁוֵי לֵיהּ רֵי"ש – ויעשה אותה לאות רי"ש, משום שדָּבָר אֶחָד – סממן אחד יֵשׁ לִי, וְקַנְקַנְתּוֹם שְׁמוֹ, שֶׁאֲנִי מֵטִיל אותו לְתוֹךְ הַדְיוֹ, ואין הדיו נמחק לגמרי.
אחר שנתבאר ברייתא זו ששנה רב יהודה, חוזרת הגמרא לקושייתה ומקשה: קַשְׁיָא שִׁימּוּשׁ אַשִּׁימּוּשׁ – קשה מהברייתא ששנה רבי יהושע בן לוי, שתחילה שימש רבי מאיר את רבי ישמעאל ואחר כך את רבי עקיבא, ואילו בברייתא זו ששנה רב יהודה, מתבאר שתחילה שימש רבי מאיר את רבי עקיבא ורק לאחר מכן את רבי ישמעאל. ועוד קַשְׁיָא, אֲמָרָהּ אַאֲמָרָהּ – שבברייתא ששנה רבי יהושע בן לוי מבואר שרבי עקיבא הוא זה שאסר לרבי מאיר להטיל קנקנתום לדיו, ואילו בברייתא ששנה רב יהודה כתוב שרבי ישמעאל הוא זה שאסר לרבי מאיר להטיל קנקנתום לדיו.
הגמרא מבארת מדוע אי אפשר ליישב את סתירת הברייתות: בְּשִׁלְמָא שִׁימּוּשׁ אַשִּׁימּוּשׁ – מובנת סתירת הברייתות בענין שימושו של רבי מאיר, דְּלֹא קַשְׁיָא – שאין זה קשה, משום שמְעִיקְּרָא אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי עֲקִיבָא – מתחילה בא רבי מאיר לשמש לפני רבי עקיבא, וּמְהֵדְּלֹא מָצֵי לְמֵיקַם אֲלֵיבֵיהּ – וכיון שלא היה יכול לעמוד על עיקר דבריו, מתוך שהיה רבי עקיבא חריף ביותר, והיה נראה לו כאילו הוא אומר על טמא שהוא טהור ועל טהור שהוא טמא, אָתָא לְקַמֵּיהּ – בא לשמש לפני דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וְנָמַר גְּמָרָא – ולמד ממנו משניות שלמד רבי ישמעאל מרבותיו, וְהָדַר – ואחר שלמד מרבי ישמעאל, אָתָא לְקַמֵּיהּ – חזר ובא ללמוד לפני דְּרַבִּי עֲקִיבָא, שהיה חריף לפלפל ולדקדק במה שלמד להשיב תשובות ומשניות זו על זו ולתרץ, וְקָבַר סְבָרָא – והבין את דברי רבי עקיבא. אֶלָּא אֲמָרָהּ אַאֲמָרָהּ – אלא סתירה זו, מי אסר לו את הקנקנתום אם רבי ישמעאל או רבי עקיבא, קַשְׁיָא. מסיימת הגמרא: אכן סתירה זו קַשְׁיָא.
הגמרא חוזרת ומבררת דין הטלת קנקנתום לתוך הדיו: תַּנְיָא בברייתא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, רַבִּי מֵאִיר הָיָה אוֹמֵר, לַכֹּל – לכל דבר שמצוה לכותבו בדיו על הקלף, מְטִילִין קַנְקַנְתּוֹם לְתוֹךְ הַדְיוֹ שכותב בו, חוּץ מִפָּרָשַׁת סוֹטָה – שהכותב את פרשת סוטה על המגילה או אפילו את פרשת סוטה שבספר תורה, אסור לו לכותבה בדיו שיש בו קנקנתום. וְרַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ של רבי מאיר, לכל מטילין קנקנתום לתוך הדיו, חוּץ מִפָּרָשַׁת סוֹטָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ – חוץ ממגילה

המשך בעמ' קעה

שכותב בה במקדש את פרשת סוטה, אבל פרשת סוטה שבתורה יכול לכותבה בדיו שיש בו קנקנתום.

הגמרא מבררת את טעם מחלוקתם של רבי יהודה ורבי יעקב. שואלת הגמרא: **מַאי בֵּינֵיהוּ** – במה נחלקו רבי יהודה ורבי יעקב. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב יִרְמְיָה, לְמֵחוֹק לָהּ** לסוטה, את פרשת סוטה **מִן הַתּוֹרָה** – מספר תורה, **אֵיכָּא בֵּינֵיהוּ** – בזה נחלקו. שרבי יהודה סבר שמותר למחוק מספר תורה את פרשת סוטה לתוך המים כדי להשקות בהם את הסוטה, ולכן אוסר לכתוב בדיו שיש בו קנקנתום, כיון שאם יטיל קנקנתום בדיו לא יוכל למחוק את הכתב. ורבי יעקב סבר שאסור למחוק את פרשת סוטה שבספר תורה להשקות בו את הסוטה, ולכך מתיר לכתוב את פרשת סוטה שבתורה אף בדיו שיש בו קנקנתום.

מוסיפה הגמרא: **וְהָנֵי תַּנָּאֵי** – ואלו התנאים רבי יהודה ורבי יעקב, שנחלקו אם אפשר למחוק לסוטה את פרשת סוטה מספר תורה, **כִּי הָנֵי תַּנָּאֵי** – נחלקו באותה מחלוקת שנחלקו בה תנאים אחרים אם צריך שתהיה כתיבת המגילה לשמה, **דְּתַנְיָא** – ששנינו בברייתא, סוטה שנכתבה מגילתה, והודרה שזינתה ואמרה טמאה אני, **אֵין מְגִילָתָהּ** שנכתבה עבורה, **כְּשֵׁרָה לְהַשְׁקוֹת בָּהּ** – למוחקה במים ולהשקות בהם **סוֹטָה אַחֶרֶת**, כיון שלא נכתבה לשמה. **ורַבִּי אַחַי בַּר יֹאשִׁיָּה אָמַר, מְגִילָתָהּ** – מגילה שנכתבה עבור סוטה אחת, **כְּשֵׁרָה לְהַשְׁקוֹת בָּהּ סוֹטָה אַחֶרֶת**, שאין צריך שתהיה המגילה כתובה לשם אותה סוטה. ורבי יהודה ורבי יעקב נחלקו במחלוקת זו, שרבי יהודה הסובר שאפשר למחוק את פרשת סוטה מספר תורה, סובר כרבי אחי בר יאשיה, שאין צריך שתהיה המגילה כתובה לשם אותה סוטה. ורבי יעקב הסובר שאין מוחקים פרשת סוטה מספר תורה, סובר כתנא קמא, האומר שמגילת סוטה שנכתבה לשם סוטה אחת אין משקים בה סוטה אחרת.

הגמרא דוחה ואומרת שאין לתלות מחלוקת אחת בחברתה: **אָמַר רַב פָּפָּא, דִּילְמָא לֹא הִיא** – שמא אין לתלות את דעת רבי יעקב בדעתו של תנא קמא, **שַׁעַד כָּאן לֹא קָאָמַר תַּנָּא קַמָּא הָתָם** – שם בדין מגילה שנכתבה לשם סוטה אחרת שהיא פסולה, **אֶלָּא כֵּיוָן דְּאִינְתִּיךְ לְשׁוּם רָחֵל** – כיון שנכתבה המגילה וניתקה מכל שאר נשים שבעולם ונתייחדה לשם רחל, **תּוּ לֹא הַדְרָא מִינַּתְקָא לְשׁוּם לֵאָה** – אי אפשר לחזור ולנתקה משאר נשים ולייחדה לשם לאה, ולכן פסולה. **אֲבָל נַבֵּי** – אצל פרשת סוטה שנכתבה בספר **תּוֹרָה, דְּסִתָּמָא מִיכַּתְבָא** – כיון שנכתבה בסתם שלא לשם אשה מיוחדת, **הָכִי נַמִּי** – בזה יודה תנא קמא **דְּמַחְקִינַן**, משום שלא נכתבה פרשת סוטה שבתורה לשם אשה מיוחדת, ולא ניתקה עבורה משאר נשים.

וכן **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק** שאין לתלות מחלוקת זו אם אפשר למחוק לסוטה פרשת סוטה מספר תורה, במחלוקת שנחלקו תנאים אם מגילת סוטה שנכתבה לאחת כשירה לאחרת, **וּדְילְמָא לֹא הִיא** – ושמא אין לתלות את דעת רבי יהודה בדעתו של רבי אחי בר יאשיה, **שַׁעַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי אַחַי בַּר יֹאשִׁיָּה הָתָם** – שם בדין מגילה שנכתבה לשם סוטה אחת שהיא כשירה לאחרת, **אֶלָּא דְּאִיכְּתִיב מִיהַת לְשׁוּם סוֹטָה בָּעוֹלָם** – כיון שמכל מקום נכתבה לשם השקאת סוטה, **אֲבָל נַבֵּי** פרשת סוטה שנכתבה בספר **תּוֹרָה**, כיון **דִּלְהַתַּלְמֵד כְּתִיבָא** – שנכתבה בשביל שילמדו ממנה ולא בשביל להשקות בה את הסוטה, **הָכִי נַמִּי** – בזה יודה רבי אחי בר יאשיה, **דְּלֹא מַחְקִינַן** – שאין מוחקים מפרשת סוטה שבתורה להשקות בה את הסוטה.

הגמרא מבררת את דעתו של רבי אחי בר יאשיה. שואלת הגמרא: **וְלֵית לֵיהּ לְרַבִּי אַחַי בַּר יֹאשִׁיָּה** – והאם רבי אחי בר יאשיה אינו סובר **לְהָא דְּתָנֵי** – את מה ששנינו לענין גט אשה, שהלכה היא שצריך לכתוב בגט את שם האיש והאשה המתגרשת, ושנינו במשנה (גיטין כד.) **כָּתַב [גֵּט]** בשביל **לְגָרֵשׁ** בו **אֶת אִשְׁתּוֹ**

וְנִמְלַךְ – וחזר בו מלגרש, וּמְצָאוֹ בֶּן עִירוֹ – אדם הגר בעירו, וְאָמַר לו לזה שכתב את הגט, שְׁמֵךְ בִּשְׁמִי וְשֵׁם אִשְׁתְּךָ בְּשֵׁם אִשְׁתִּי, תן לי את הגט שכתבת ואגרש בו את אשתי, פָּסוּל גט זה לְגָרֵשׁ בּוֹ את אשת השני. והטעם משום שנאמר (דברים כד א) 'וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ' ודורשים מתיבת 'לה' שיהיה הגט 'לשמה' והיינו לשם אותה האשה שנכתב עבורה הגט, אבל אשה אחרת אינה יכולה להתגרש בו. ושואלת הגמרא, כמו כן יש לדרוש את תיבת 'לה' האמורה בפרשת סוטה (במדבר ה ל) 'וְעָשָׂה לָהּ הַכֹּהֵן' שצריך לכתוב את המגילה לשמה. ומדוע מכשיר רבי אחי בר יאשיה להשקות סוטה במגילה שנכתבה לשם סוטה אחרת.

משיבה הגמרא: הָכִי הַשְׁתָּא – וכי כך נראה עתה בעיניך, שיש לומר כן, והרי יש לחלק בין הדברים, משום שֶׁהָתָם – שם בדין גט, 'וְכָתַב לָהּ' כְּתִיב בתורה, ולכך יש ללמוד דִּבְעִינָן [–שצריך] כְּתִיבָה לִשְׁמָהּ – לכתוב את הגט לשם אותה אשה המתגרשת, ואם נכתב לשם אשה אחת אינו כשר לאחרת, אבל הָכָא – כאן בדין סוטה 'וְעָשָׂה לָהּ' כְּתִיב בתורה, ואין ללמוד מכך שצריך שתהיה הכתיבה לשמה, אלא דִּבְעִינַן עֲשָׂיָיה לִשְׁמָהּ, וַעֲשָׂיָיה דִּידָהּ – ועשייה השייכת במגילת סוטה, מְחִיקָה הִיא – למחוק את המגילה, והיינו שימחוק את המגילה עבור אותה האשה, ואם מחק לשם סוטה אחת אינו יכול להשקות במים אלו סוטה אחרת. ולכן סובר רבי אחי בר יאשיה שמגילת סוטה הנכתבת לשם אשה אחת, אפשר למוחקה ולהשקות בה אשה אחרת.

אגב ששנינו לעיל (ע"א) שרבי מאיר למד אצל רבי ישמעאל ורבי עקיבא, מביאה הגמרא כמה מימרות על גדלותו של רבי מאיר: אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא, גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפָּנַי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, שֶׁאֵין בְּדוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר אדם גדול כְּמוֹתוֹ, וּמִפְּנֵי מָה לֹא קָבְעוּ חכמים הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ בכל מקום, מפני שֶׁלֹּא יָכְלוּ חֲבֵירָיו לַעֲמוֹד עַל סוֹף דַּעְתּוֹ – להבין אלו מדבריו נכונים ואלו אינם נכונים, מפני שֶׁהוּא הָיָה אוֹמֵר עַל דבר שהוא טָמֵא, שהוא טָהוֹר, וּמַרְאֶה לוֹ פָּנִים – ונותן לכך טעם הגון מדוע הוא טהור. וכן עַל דבר שהוא טָהוֹר היה אומר שהוא טָמֵא, וּמַרְאֶה לוֹ פָּנִים – ונותן טעם הגון לכך שהוא טמא.

תָּנָא בברייתא, רבי מאיר, לֹא רַבִּי מֵאִיר שְׁמוֹ, אֶלָּא רַבִּי נְהוֹרַאי שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ רַבִּי מֵאִיר, מפני שֶׁהוּא היה מֵאִיר עֵינֵי חֲכָמִים בַּהֲלָכָה. וְכן רבי נהוראי, לֹא נְהוֹרַאי שְׁמוֹ, אֶלָּא רַבִּי נְחֶמְיָה שְׁמוֹ, וְאָמְרֵי לָהּ – ויש שאמרו על רבי נהוראי שרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ רבי נְהוֹרַאי, מפני שֶׁמַּנְהִיר [–מאיר] עֵינֵי חֲכָמִים בַּהֲלָכָה.

אָמַר רַבִּי, הַאי דְּמַחַדְּרָא מֵחַבְרַאי – מה שאני מחודד יותר מחברי, הוא משום דַּחֲזִיתֵיהּ לְרַבִּי מֵאִיר מֵאֲחוֹרֵיהּ – שהייתי רואה את רבי מאיר מאחוריו בעת לימודי אצלו, וְאִילּוּ חֲזִיתֵיהּ מְקַמֵּיהּ – ואילו הייתי רואה אותו מלפניו, הֲוָה מְחַדְּרָנָא טְפֵי – הייתי נעשה מחודד [–חריף] יותר, דִּכְתִיב (ישעיה ל כ) 'וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ', כלומר, הנביא מברך את ישראל שיזכו לראות את המורה, היינו הקדוש ברוך הוא, שלא בהסתר פניו. הרי שמעלה גדולה היא לראות את פניו של הרב.

הגמרא מספרת מחריפות תלמידו של רבי מאיר: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, תַּלְמִיד הָיָה לוֹ לְרַבִּי מֵאִיר וְסוּמְכוֹס שְׁמוֹ, שֶׁהָיָה אוֹמֵר עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁל טוּמְאָה – על כל דבר שדינו להיות טמא, אַרְבָּעִים וְשִׁמּוֹנָה טַעֲמֵי טוּמְאָה – ארבעים ושמונה טעמים לכך שהוא טמא, וְכן עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁל טָהֳרָה – שדינו להיות טהור אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה טַעֲמֵי טָהֳרָה.

הגמרא מביאה עוד מעשה מחריפות של תלמידים: תָּנָא בברייתא, תַּלְמִיד וָתִיק [–שלמד הרבה] הָיָה בְּיַבְנֶה, שֶׁהָיָה בכח חריפותו מְטַהֵר אֶת הַשֶּׁרֶץ, אף על פי שהוא טמא, בְּמֵאָה וַחֲמִשִּׁים טַעֲמִים. אָמַר רַבִּינָא, אֲנִי אָדוֹן בקל וחומר וַאֲטַהֲרֵנוּ, וּמַה נָּשׁ שֶׁמְּמִית בני אדם ובהמות בהכשתו, וּמַרְבֶּה מתוך כך טוּמְאָה [–טומאת מת וטומאת נבלה] בעולם, ובכל זאת הוא עצמו טָהוֹר אפילו במותו, שֶׁרֶץ שֶׁאֵין מֵמִית וְאֵין מַרְבֶּה טוּמְאָה, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שהוא טהור במותו.

דוחה הגמרא: וְלֹא הִיא – ואין בקל וחומר זה ממש, משום שמַּעֲשֶׂה קוֹץ בְּעַלְמָא קָעָבִיד – מעשה הנחש דומה לקוץ שממית, וכשם שיש קוצים בעולם שממיתים ומרבים טומאה בעולם והם עצמם טהורים, אף הנחש שממית ומרבה טומאה בעולם אין זו סיבה שיטמא, ולכן אין ללמוד מכך קל וחומר שהשרץ שאינו ממית הרי הוא טהור מכל שכן.

הגמרא מבארת מפני מה זכו בית הלל שתהיה הלכה כמותם: אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר שְׁמוּאֵל, שָׁלֹשׁ שָׁנִים נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל כדעת מי ההלכה, שהיו בית הלל רבים מבית שמאי, ובית שמאי חריפים מבית הלל, והיו הַלָּלוּ אוֹמְרִים הֲלָכָה כְּמוֹתֵנוּ, וְהַלָּלוּ היו אוֹמְרִים הֲלָכָה כְּמוֹתֵנוּ, יָצְאָה בַּת קוֹל מן השמים וְאָמְרָה, אֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים הֵן, ודברי שניהם אמת הן, וַהֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל.

שואלת הגמרא: וְכִי מֵאַחַר שֶׁאֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים, ודברי בית שמאי ודברי בית הלל שניהם אמת, מִפְּנֵי מָה זָכוּ בֵּית הִלֵּל לִקְבּוֹעַ [–שנקבעה] הֲלָכָה כְּמוֹתָן. משיבה הגמרא: מִפְּנֵי שֶׁנּוֹחִין לברירות וַעֲלוּבִין – ענוים הָיוּ, וְשׁוֹנִין דִּבְרֵיהֶן וְדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי – כשהיו בית שמאי מביאים ראיה לדבריהם מן התורה ובית הלל מביאים ראיה ממקרא אחר, לא היו בית הלל מזלזלים בדבריהם, אלא היו דנים גם בדבריהם ומשיבים על ראייתם. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁמְּקַדִּימִין דִּבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי לְדִבְרֵיהֶן שלהם, וּבְאוֹתָהּ משנה שָׁשָׁנִינוּ (סוכה כח.) מִי שֶׁהָיָה יושב ואוכל, רָאשׁוֹ וְרוּבּוֹ בַּסּוּכָּה וְשׁוֹלְחָנוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין, גזירה שמא ימשך אחר שולחנו, וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין, ולא גזרו כן. אָמְרוּ בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי, לֹא כְּךָ הָיָה מַעֲשֶׂה שֶׁהָלְכוּ זְקֵנֵי בֵית שַׁמַּאי וְזִקְנֵי בֵית הִלֵּל, לְבַקֵּר אֶת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן הָחוֹרֶנִית בחג הסוכות, וּמָצְאוּהוּ שהיה יוֹשֵׁב רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ בַּסּוּכָּה וְשׁוֹלְחָנוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, ושתקו ולא אמרו לו דבר. ומוכח שסברו שהיושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית יצא ידי חובה. אָמְרוּ לָהֶן בֵּית שַׁמַּאי לבית הלל, (אִי) מִשּׁוּם רְאָיָה – וכי משם יש להוכיח כדבריכם, אדרבה משם ראיה לדברינו, שהרי אַף הֵן – הזקנים אכן אָמְרוּ לוֹ לרבי יוחנן בן החורנית, אִם כָּךְ הָיָיתָ נוֹהֵג כל חייך שהיית יושב בסוכה ושולחנך בתוך הבית, לֹא קִיַּמְתָּ מִצְוַת סוּכָּה מִימֶיךָ. וממשנה זו יש ללמוד, שבית הלל היו נוהגים כבוד בבית שמאי להקדים דבריהם לדברי עצמם, שהרי כשהביאו בית הלל ראיה מאותו מעשה שהיה, הקדימו להזכיר את זקני בית שמאי לפני זקני בית הלל. ומשום הנהגות אלו זכו שתיקבע הלכה כמותם.

הגמרא מבארת שקביעת ההלכה כבית הלל מלמדת מעלת הענווה: וממה שנפסקה הלכה כבית הלל, יש בכך לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הַמַּשְׁפִּיל עַצְמוֹ – הנוהג בענווה כלפי ה', הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַגְבִּיהוֹ, וְכָל הַמַּגְבִּיהַּ עַצְמוֹ – הנוהג בגאווה כלפי ה', הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁפִּילוֹ. וְלִלְמֹד עוד בהנהגתו של האדם כלפי הבריות, שכָּל הַמְחַזֵּר עַל הַגְּדוּלָּה – הרודף אחר השררה, גְּדוּלָּה – השררה בּוֹרַחַת מִמֶּנּוּ שאינו מקובל בעיני הבריות, וְכָל הַבּוֹרֵחַ מִן הַגְּדוּלָּה והוא נוח לבריות, גְּדוּלָּה מְחַזֶּרֶת אַחֲרָיו. וּללמדך עוד בהנהגת האדם כלפי עצמו שכָּל הַדּוֹחֵק אֶת הַשָּׁעָה, דהיינו שמתייגע להעשיר ולהתגדל, ואף שרואה שאינו מצליח, דוחק את עצמו להצליח, שָׁעָה דּוֹחַקְתּוּ – מזל של אותה שעה [שבה הוא דוחק עצמו להצליח] דוחק אותו ולא יצליח. וְכָל הַנִּדְחֶה – וכל מי שאינו מצליח מִפְּנֵי אותה שָׁעָה, ולא עמד לו אז מזלו, אם יתפלל ויבקש רחמים מה', שָׁעָה עוֹמֶדֶת לוֹ – בשעה אחרת יבא לו מזלו ויצליח.

הגמרא מביאה מחלוקת נוספת שנחלקו בה בית שמאי ובית הלל: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, שְׁתֵּי שָׁנִים וּמֶחֱצָה נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל, הַלָּלוּ אוֹמְרִים, נוֹחַ לוֹ – טוב היה לו לָאָדָם שֶׁלֹּא נִבְרָא יוֹתֵר

המשך בעמ' קנח

מְשֻׁנְּבְרָא, שמאחר שנברא עוונותיו מרובים מאילו לא היה נברא, **וְהַלְלוּ אוֹמְרִים, נוֹחַ לוֹ לְאָדָם שֶׁנִּבְרָא יוֹתֵר מִשֶּׁלֹּא נִבְרָא**, שמאחר שנברא הרי הוא מקיים את מצוות העשה, ואם לא היה נברא לא היה יכול לקיימם. **נִמְנוּ וְגָמְרוּ** – עמדו למנין וקבעו כדעת הרוב שביניהם, **שנוֹחַ היה לוֹ לְאָדָם שֶׁלֹּא נִבְרָא יוֹתֵר מִשֶּׁנִּבְרָא, עָכְשָׁיו** – ומאחר **שֶׁנִּבְרָא יְפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו** שעשה, ויבדוק עבירות שבידו וישוב בתשובה. **וְאָמְרֵי לָהּ** – ויש שאמרו, **יְמַשְׁמֵשׁ בְּמַעֲשָׂיו**, והיינו לענין המעשים העתידים לבוא, שכשיבוא לידו מעשה, יחשב בדעתו אם לעשותו או לא, כגון אם באה לידו מצוה, יחשב ויעמיד לנגד עיניו הפסד ממונו הכרוך בעסק המצוה, כנגד שכרה שמוכן לו לעולם הבא, ואם באה לידו עבירה יחשב ויעמיד לנגד עיניו שכרו שמשתכר בהנאתה, כנגד הפסדה שהוא עתיד להיפרע בעבורה לעולם הבא.

משנה

לעיל (יא:) שנינו שהכשר המבוי בטלטול הוא על ידי שיניח קורה על פתח המבוי. משנתנו דנה מה היא שיעורה של אותה הקורה: **הַקּוֹרָה שֶׁאָמְרוּ** חכמים שאפשר להכשיר המבוי על ידה, שיעורה שתהיה **רְחָבָה כְּדֵי לְקַבֵּל** – שיוכלו להניח עליה **אֲרִיחַ. וְהָאֲרִיחַ** הוא **חֲצִי לִבְנָה שֶׁל שִׁלְשָׁה טְפָחִים**, ונמצא רחבו של אריח טפח ומחצה. ולפיכך, **הָיְתָה לַקּוֹרָה שֶׁתְּחָא רְחָבָה טֶפַח כְּדֵי** שתוכל **לְקַבֵּל** עליה **אֲרִיחַ לָרָחְבּוֹ** [ציור א]. וצריכה הקורה שתהיה **רְחָבָה כְּדֵי לְקַבֵּל אֲרִיחַ**, כמו שאמרנו, **וּבְרִיאָה כְּדֵי לְקַבֵּל אֲרִיחַ**, שלא תישבר מחמת הכובד. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, הקורה די לה שתהא **רְחָבָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין** היא **בְּרִיאָה** וחזקה. ולפיכך, **הָיְתָה** הקורה **שֶׁל קַשׁ וְשֶׁל** – או של **קָנִים, רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִילּוּ הִיא** חזקה כקורה **שֶׁל מַתֶּכֶת** וכשירה. היתה הקורה **עֲקוּמָה** – עשויה כמין קשת, שאין אריח יכול לעמוד עליה [ציור ב], **רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִילּוּ הִיא פְּשׁוּטָה** – ישרה. היתה הקורה **עֲגוּלָה** בעביה עד שאין אריח יכול לעמוד עליה, **רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִילּוּ הִיא מְרוּבַּעַת** – מחשבין כאילו היא מפוסלת בצידיה או חתוכה באמצע עביה, ואם יש ברחבה טפח כשירה. וכמה שיעור קורה עגולה שהיא כשירה, **כָּל שֶׁיֵּשׁ בְּהֶיקֵּיפּוֹ** של קורה **שְׁלֹשָׁה טְפָחִים**, דהיינו שצריך חוט שאורכו שלשה טפחים להקיפה, סימן הוא **שֵׁשׁ בּוֹ** – בקורה **רוֹחַב טֶפַח** אם יחתכנה [ציור ג]. הלכך אם יש שלשה טפחים בהקיפה כשירה.